

Sisekaitseakadeemia

Finantskolledž

Karoliina Veermaa

VARIMAJANDUSE VÄHENDAMINE EESTI NÄITEL

Lõputöö

Juhendaja:

Kerly Randlane, MPA

Tallinn 2014

ANNOTATSIOON

SISEKAITSEAKADEEMIA

Kolledž: Finantskolledž	Kuu ja aasta: mai 2014
Töö pealkiri: „Varimajanduse vähendamine Eesti näitel“ Töö pealkiri võõrkeeles: „ <i>Shadow economy reducing based on the example of Estonia</i> “	
Töö autor: Karoliina Veermaa	Olen nõus oma lõputöö kättesaadavaks tegemisega elektroonilises keskkonnas.
Allkiri:	
Lõputöö on kirjutatud eesti keeles ja võõrkeelne kokkuvõte on koostatud inglise keeles. Lõputöö mahuks on 41 lk, millest 35 lk moodustab töö põhiosa. Töös on 2 lisa. Töö koostamisel on kasutatud 24 allikat, millele on viidatud tekstis. Lõputöö eesmärgiks oli analüüsida varimajanduse vähendamise võimalusi Eesti näitel.	
Töö eesmärgi saavutamiseks püstitati järgmised uurimisülesanded:	
<ol style="list-style-type: none">1. Anda ülevaade varimajanduse mõistest ja olemusest.2. Anda ülevaade peamistest varimajanduse valdkondadest.3. Analüüsida varimajanduse osakaalu Eestis.4. Teha ettepanekud varimajanduse vähendamiseks.	
Uurimuse käigus viiakse läbi küsitlus ning intervjuu eksperdiga. Lõputöö raames selgus, et varimajandus on illegaalne majandustegevus, mille eesmärgiks on tulu teenimine, jättes riigile seadusega kehtestatud maksud tasumata. Lõputöö kirjutamisel jõudis autor ettepanekuteni, et varimajandust saab piirata, kui luua karmimad karistused ettevõtetele, töötajate teavitamine ümbrikupalga maksmise kahjulikkusest ja sularaha kadumine riigist. Intervjuu käigus selgus käigus selgus, et varimajandust saab piirata, kui luua varimajanduse vihjetelefon ja seda eelkõige ümbrikupalga vähendamise eesmärgil.	
Võtmesõnad: varimajandus, valdkonnad, osakaal, ettepanek.	
Võõrkeelsed võtmesõnad: <i>shadow economy, main fields, extent, proposition.</i>	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu.	
Kaitsmisele lubatud Kolledži direktor:	Allkiri:
Vastab lõputöö nõuetele Juhendaja:	Allkiri:

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1. VARIMAJANDUSE TEOREETILINE TAUST.....	5
1.1. Varimajanduse mõiste ja olemus.....	5
1.2. Peamised varimajanduse valdkonnad.....	10
2. VARIMAJANDUS EESTIS	17
2.1. Varimajanduse osakaal Eestis	17
2.2. Varimajanduse vähendamise võimalused	24
KOKKUVÕTE.....	30
SUMMARY	33
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU.....	34
LISA 1. AUTORI ANKEETKÜSITLUSE TULEMUSED.....	36
LISA 2. INTERVJUU KÜSIMUSED EKSPERDIGA TEEMAL „VARIMAJANDUSE VÄHENDAMINE EESTI NÄITEL“	40

SISSEJUHATUS

Varimajandus on probleemiks paljudes riikides sealhulgas ka Eestis. Sellest tingituna jääb riigi tuludesse laekumata miljoneid eurosid, mistõttu ohustab see riigi fiskaaljulgeolekut. Varimajandus hõlmab endas käibemaksu-, tulu- ja sotsiaalmaksu pettuseid. Varimajandus on majandustegevus, mis muutub ning areneb pidevalt vastavalt sotsiaalmajandusliku arenguga maailmas, regioonides ja riikides.

Lõputöö aktuaalsus seisneb selles, et varimajanduse osakaal pole Eestis vähenenud ning selle tõttu jääb suur osa maksutulu Eesti riigile laekumata. Eesti riik püüab luua erinevaid meetodeid, kuidas piirata varimajandust. 1. juuli 2014 muudetakse maksukorralduse seadust, millega luuakse tööd tegevate inimeste register. Registri üheks peamiseks eesmärgiks on ümbrikupalga maksmise vähendamine.

Lõputöö uudsus seisneb selles, et autorile teadaolevalt ei ole eelnevalt varimajanduse vähendamist Eesti näitel Sisekaitseakadeemias analüüsitud.

Uurimisprobleemiks on see, et varimajanduse tegevuse käigus jääb riigil saamata maksutulu. Samuti jääb ümbrikpalkade maksmisel saamata töötajal kogumispension, tulumaks, tööandja ja töötaja töötuskindlustusmaks ning riigil märkimisväärne osa sotsiaalmaksu. Riik pole seni suutnud luua meetodeid, mis aitaks piirata varimajandust Eestis.

Lõputöö eesmärgiks on analüüsida varimajanduse vähendamise võimalusi Eesti näitel.

Lõputöö eesmärgi täitmiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

1. Anda ülevaade varimajanduse mõistest ja olemusest.

2. Anda ülevaade peamistest varimajanduse valdkondadest.
3. Analüüsida varimajanduse osakaalu Eestis.
4. Teha ettepanekud varimajanduse vähendamiseks.

Lõputöös kasutatakse kombineeritud uurimismeetodit, mis hõlmab kvalitatiivset uurimismeetodit. Uurimuse käigus viiakse läbi küsitlused füüsilise isikute seas. Küsitluste teel saadud informatsiooni analüüsitakse ning seejärel tehakse omapoolsed järeldused. Lisaks viiakse läbi intervjuu eksperdiga.

Lõputöö koosneb kahest peatükist, mis on jaotatud alapeatükkideks. Esimese peatüki esimeses alapeatükis antakse teoreetiline ülevaade varimajanduse mõistest, olemusest ja varimajanduse kasvu põhjustest. Esimese peatüki teises alapeatükis antakse teoreetiline ülevaade varimajanduse liikidest ja nende jagunemisest.

Teise peatüki esimeses alapeatükis analüüsitakse üksikisikute poolt vastatud küsitluste osakaalu Eestis. Uurimuse käigus saadud informatsiooni põhjal tehakse omapoolsed järeldused ja ettepanekud. Teise peatüki teises alapeatükis tehakse ettepanekud varimajanduse vähendamiseks.

Lõputöös kasutatakse erialast kirjandust, teemat käsitlevaid õigusakte 31.03.2014 seisuga reduktsioone ja teadusartikleid.

1. VARIMAJANDUSE TEOREETILINE TAUST

1.1. Varimajanduse mõiste ja olemus

Varimajandus eksisteerib igas riigis ja kõigis majanduskeskkondades legaalse majanduse kõrval. Suuremal või vähemal määral puudutab varimajandus meid kõiki, kuid me ei pruugi sellest ise aru saada. Varimajanduse kohta pole leitud definitsiooni, mis annaks täpse ja ammendava selgituse, kuid ühtne käsitlus sellele on leitud.

Varimajandust on defineeritud, kui kogu majandustegevust, mis aitab kaasa ametlikult arvatud rahvamajanduse kogutoodangule, kuid on samaaegselt registreerimata¹ ning turupõhiste kaupade ja teenuste tootmist, mis on seaduslikud või ebaseaduslikud, kuid ei kajastu sisemajanduse koguprodukti (SKP) ametlikes prognoosides.² Ehk teisisõnu on varimajandus illegaalne majandustegevus, mille otseseks eesmärgiks on tulu teenimine, jättes riigile seadustega kehtestatud maksud tasumata.

Varimajanduse üheks peamiseks ülesandeks on soov saada paremat konkurentsipositsiooni, mille saavutamiseks püüavad ettevõtjad pakkuda oma tooteid ja teenuseid odavamalt, jättes tasumata maksud. Näiteks kasutatakse töötajaid, kelle töötasudelt, jäetakse maksmata maksud nagu sotsiaalmaks, tulumaks, kogumispension, tööandja ja töötaja töötuskindlustusmaks või hoitakse kõrvale muudest seadusega kehtestatud maksudest nagu käibemaks, maamaks, hasartmängumaks, tollimaks, aktsiisimaks ja raskeveokimaks.³ Eeltoodust tulenevalt rikutakse konkurentsivõimelist ettevõtluskeskkonda ning läbi maksude

¹ Schneider, F. & Enste, D., *Shadow Economies: Size, Causes, and Consequences*, XXXVIII, Journal of Economic Literature (2000), 77-144, p 78.

² Schneider, F., *Shadow Economies and Corruption all over the world: What do we really know?*, september 2006, 1-67, p 4.

³ Maksukorralduseseadus, 20.02.2002, jõudstunud 01.07.2002 – RTI 2002, 26, 150. . . RTI, 31.01.2014,14.

alalaekumise vähendatakse riigi võimalust pakkuda Eesti elanikele sotsiaalseid hüvesid.⁴

Maksude maksmine on ühiskondlik kokkulepe, mis tagab riigi toimimise ja võimaldab inimesele sotsiaalseid hüvesid nagu koondamishüvitis, pankrotihüvitis ja töötuskindlustushüvitis.⁵ Maksude tasumise tulemusena on riigil võimalus ehitada lasteaedasad, haiglaid ja maanteid; luua ühistransport ning maksta pensione.

Maksudest kõrvale hoidumine on kasvav probleem enamikes riikides. Kui sotsiaalteadlased väidavad, et maksudest kõrvalehoidumine on sotsiaalne probleem, siis majandusteadlased enamasti kalduvad arvamusele, et tegemist on peamiselt vaid tehnilise küsimusega.⁶

Maksukuulekusest on saanud majanduspsühholoogia huviobjekt, sest maksude tasumine on tekitanud ühiskonnas valiku, kas maksta või mitte maksta, ning erinevatel põhjustel on füüsiliste isikute egoistlikud huvid üle ühiskonna huvidest. Kuigi maksude tasumine on isiku peamine kohustus riigi ees, sõltub maksukuulekus paljudest teguritest. Isiku individuaalseid tõekspidamisi ja elukutsesest või ettevõtlusvormist tulenevaid hoiakuid ning valmisolekut makse maksta mõjutavad nii ühiskond kui ka kultuuritraditsioonid, kuid mitte ainult.⁷

Maksukuulekust defineeritakse maksumaksja valmisolekut makse maksta. Sisuliselt tähendab see, et isik deklareerib vabatahtlikult ja tasub õigeaegselt oma maksukohustused ning tema maksuarvestus on kooskõlas maksuõiguses kehtivate normidega.⁸

⁴ Eesti Konjunkturiinstituut, Varimajandus Eestis 2011 (elanike hinnangute alusel), (Tallinn: Eesti Konjunkturiinstituut, 2013), lk 4.

⁵ Eesti Töötukassa, „Toetused ja hüvitised“, <www.tootukassa.ee/kkk/huvitised-ja-toetused>, välja otsitud 24.05.2014.

⁶ Lillemets, K., „Maksumoraal, selle mõjutegurid, hindamise võimalused ja probleemid Eesti näitel“, Tallinna Tehnikaülikool, lk 566.

⁷ Lillemets, K., „Maksumoraal maksukuulekuse mõjutajana“, Riigikogu Toimetised (2007), nr 16.

⁸ Lillemets, K., „Maksumoraal maksukäitumise kujundajana ja selle peamised isikupõhised mõjutegurid“, Riigikogu Toimetised (2007), nr 20.

Varimajandust võib nimetada ka organiseeritud kuritegevuseks, mis on suunatud nii inim-, relva- ja uimastikaubanduse kui ka majandus- ja finantskuritegevuse, korrupsiooni ja rahapesu vastu.⁹ Varimajanduse mõiste hõlmab mitmesuguseid tegevusi, mida viiakse läbi ebaseaduslikult.

Varimajanduse peamiseks kriteeriumiks on mitteametlikult liikuv raha ehk teisisõnu võib öelda „must“ raha ja eesmärgiks tulude suurendamine ebaseaduslikult. Varimajandus hõlmab endas nõudlusel ja pakkumisel põhinevaid seaduslikke toodete tootmist ja teenuse osutamist, mis on tahtlikult riigi võimude eest varjatud järgnevatest põhjustest:

1. Vältida sissetuleku maksude tasumist, lisandunud väärtuse maksu (käibemaks) või teiste maksude varjamist.
2. Vältida sotsiaalmaksu tasumist.
3. Vältida kehtestatud turu normidele vastamist, nagu näiteks miinimum palk, tegelikult töötatud tunnid, ohutus standardid jne.
4. Vältida järgima teatud administratiivseid protseduure nagu näiteks statistilised küsitlused või teised administratiivsed teadaandmised.¹⁰

Eeltoodud kirjeldatud tegevused, mis on tahtlikult riigi võimude eest varjatud seletatakse lahti järgmiselt:

1. Kui vältida sissetuleku maksude tasumist on see kasulik ainult tööandjale. Tööandja hoiab maksude arvelt kokku, aga töötajale on ümbrikupalga saamine kahjulik, sest mitmete hüvitiste ja tasude maksmisel on summa arvutamise aluseks ametlik sissetulek. Näiteks puudub töötajal ümbrikupalga saades ravikindlustus, samuti ei anna niinimetatud „mustalt“ töötatud aeg pensionikindlustusstaazi, sest sinu töötasult ei ole makstud sotsiaalmaksu. Kui töötaja kaotab töö, ei maksa Töötukassa

⁹ Euroopa Liidu õiguse kokkuvõtteid, „Organiseeritud kuritegevuse vastane võitlus“, <http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/fight_against_organised_crime/index_et.htm>, välja otsitud 12.03.2014.

¹⁰ Schneider, F., *Shadow, supra nota* 2, p 5.

töötuskindlustushüvitist, sest selle saamiseks peab olema palgalt eelnevalt töötuskindlustusmaksid makstud.

2. Sotsiaalmaksu vältimisega võidab ettevõtte 33 protsenti iga töötaja palgast. Sotsiaalmaksu tulu kasutatakse riiklikuks ravikindlustuseks ja pensionikindlustuseks. Sotsiaalmaksu eest saab töötaja arstiabi ja riiklikku pensioni. Sotsiaalmaksu maksab tööandja töötaja pealt.
3. Vältida kehtestatud turu normidele vastamist tähendab seda, et ettevõtte ei pea kinni seadustest. Näiteks tööandjad maksavad töötajale alla miinimumi, lasevad töötajal teha ületunde ning selle eest ei maksa ettenähtud lisatasu. Mitmed ehitusobjektid ei järgi ohutusnõudeid (turvaköied, kiivrid, kaitsekostüümid jne).
4. Administratiivne protseduur on näiteks töökorralduse eeskiri, mis kohustab töötajaid sellega tutvuma ja allkirja andma. Ettevõtteid väldivad statistilisi küsitlusi, mida Statistikaamet küsib.

Nimetatud põhjustest võib järeldada, et kõige enam välditakse sissetuleku maksude tasumist ja sotsiaalmaksu. Ehk teisisõnu võib öelda tööandja maksab ümbrikupalka ja töötaja saab nii öelda „mustalt“ palka.

Varimajanduse kasvu põhjustavad erinevad tegurid. Levinumad on nendest: maksukoormuse ja sotsiaalkindlustusmaksude tõus; regulatsioonid ametlikus majanduses, eriti tööjõuturgudel; sunnitud iganädalase töötaja vähendamine; varajane pension; töötus; ja ühiskonnaõpetuse ning avalike institutsioonide suhtes lojaalsuse ja maksumoraali vähenemine.¹¹

Varimajandus suureneb peamiselt kõrge inflatsiooni ajal, aeglase majanduskasvu ajal ja tööpuuduse tõttu. Kui inimeste sissetulekud hakkavad vähenema üritatakse leida alternatiivseid rahateenimisvõimalusi ja hoidutakse maksude tasumisest, et oma sissetulekuid suurendada. Kuna maksutõus on üheks põhjuseks, miks inimesed otsustavad varimajanduse kasuks, tuleks planeerida maksutõusu pigem tugeva majanduskasvu tingimustes, kui inimeste sissetulekute kasvutempo on

¹¹ Schneider & Enste, *Shadow, supra nota* 1, p 82.

kõrgem. Maksude langetamine siiski varimajanduse osatähtsust kohele ei langeta vastupidiselt ootustele. Madalad maksud loovad küll eelduse varimajanduse piiramisele, kuid maksudest kõrvale hoidumine on ka sügavalt ühiskondliku arvamuse ja kujunenud tavade küsimus.¹²

Autori hinnangul suureneb varimajandus kõige enam kriisiperioodil näiteks tööpuuduse tõttu ja kõrge inflatsiooni ajal. Töö puuduse vähesuse pärast otsivad inimesed erinevaid meetmeid, kuidas tulu teenida. Näiteks hakatakse uimasteid müüma, ostavad odavamalt ja müüvad kallimalt. See on näide sellest, et hakatakse tegelema organiseeritud kuritegevusega nagu eelnevalt kirjeldatud.

Kõrge inflatsiooni tagajärjel hakkavad inimesed teisest riigist kaupa või teenust tooma. Näiteks Poolast saab tuua odavaid riideid ning hakatakse osutama riide müügi teenust. Riided müüakse meie Eesti kodanikele kallimalt maha, kuid müüja jääb ise sellega kasumisse. Selle tagajärjeks on see, et inimesed ei lähe enam kaubanduskeskusesse tooteid ostma, sest need saab eraisiku käest oluliselt odavamalt. See tähendab seda, et kõrge inflatsiooni tagajärjel hakkavad inimesed tegelema varimajandusega ning kõrge inflatsiooni ajal inimesed ei osta oma riigilt enam tooteid.

Varimajandus avaldab mõju ka majanduspoliitika kujundamisega seotud valdkondadele nagu näiteks ettevõtluspoliitika, fiskaal- ja rahapoliitika, keskkonnapoliitika, sotsiaalpoliitika ning töö- ja sissetulekutepoliitika.¹³ Riigi eelarvesse võib varimajanduse tõttu jääda laekumata suur osa maksutuludest. Samuti põhjustab varimajandus moonutusi ka riigieelarve kulutustes. Näiteks sotsiaaltoetuste maksmisel võib juhtuda, et toetust makstakse inimesele, kelle sissetulekud varimajandusest lubavad näiteks ehitada endale maja. Ka tööturul tekitab varimajandus moonutusi. Varimajanduse tõttu ei peegelda tööturu ametlik

¹² Eamets, R., *SKP arvestus ja varimajandus*, loengukonspekt, Tartu 2005.

¹³ Infokiri, XXII rahvusvahelise majanduspoliitika teaduskonverentsi ja 20. aastakäiku ilmuva teaduspublikatsiooni (2014).

statistika tegelikku olukorda- tegelik töötute hulk võib-olla väiksem, töötasud aga suuremad kui ametlikus statistikas (ümbrikupalgad).¹⁴

Kokkuvõtvalt saab järeldada seda, et varimajanduse kohta pole leitud definitsiooni, mis annaks täpse ja ammendava selgituse. Varimajandust defineeritakse kui kogu majandustegevust, mis aitab kaasa ametlikult arvatud rahvamajanduse kogutoodangule, kuid on samaaegselt registreerimata või turupõhiste kaupade ja teenuste tootmist, mis on seaduslikud või ebaseaduslikud, kuid väldivad avastusi sisemajanduse koguprodukti (SKP) ametlikes prognoosides. Varimajanduse üheks peamiseks ülesandeks on saada paremat konkurentsipositsiooni, mille saavutamiseks püüavad ettevõtjad pakkuda oma tooteid ja teenuseid odavamalt, jättes maksmata maksud.

1.2. Peamised varimajanduse valdkonnad

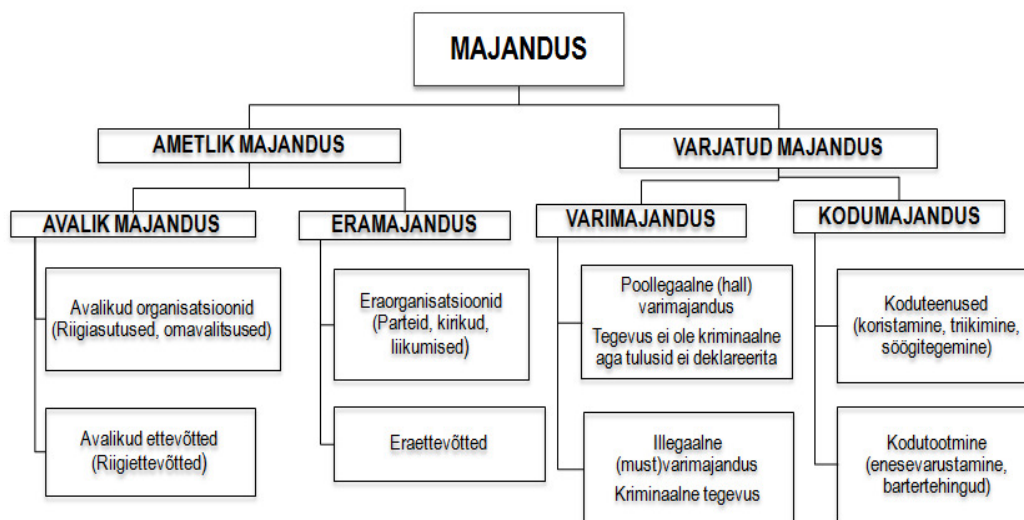
Varimajandus jaguneb seaduslikuks ja ebaseaduslikuks varimajanduseks. Seaduslik varimajandus on majandustegevus, mis toimub seaduslikult. Ebaseaduslik varimajandus on omakorda majandustegevus, mis toimub ebaseaduslikult. Tegelikult saab majandust ja varimajandust veel detailsemalt lahti mõtestada.

Majandust võib vaadelda kahes käsitluses: ametlik majandus ja varjatud majandus. Ametlik majandus jaguneb avalikuks ehk riiklikuks majanduseks ja eramajanduseks. Registreeritud ettevõtted deklareerivad oma tulusid ja maksavad riigile või omavalitsusele makse. Nende piiril tegutseb parasitmajandus: korruptsioon, juurdekirjutused jms.

Varjatud majandus jaguneb varimajanduseks ja kodumajanduseks ehk peremajandus (söögitegemine, koristamine jne). Varjatud majandus on tootmine või jaotamine, mis toimib väljaspool ühiskondlikku regulatsiooni. Kodu- ehk peremajanduses ei kasutata raha, see tegevus on suunatud pere kulutuste

¹⁴ Eamets R., *SKP arvestus ja varimajandus*, loengukonspekt, Tartu 2005.

vähendamisele.¹⁵ Joonises 1 nähtuv majandus jaguneb ametlikuks majanduseks ja varjatud majanduseks. Ametlik majandus jaguneb veel omakorda avalikuks majanduseks (riigiasutused, riigiettevõtted) ja eramajanduseks (parteid, kirikud). Varjatud majandus jaguneb varimajanduseks (poolleaalne, illegaalne) ja kodumajanduseks (koduteenused).

Joonis. Majanduse jagunemine.¹⁶

Avalikus majanduses toimub tegevus, mida ei pea varjama nagu näiteks riide müük. Paljud eraisikud müüvad oma riideid populaarses suhtlusportaalis *Facebook* oma konto all ning üldkujul nad ei deklareeri neid. Maksu- ja Tolliamet on seisukohal, et saadud tulu peab deklareerima ja sellelt ettenähtud maksud tasuma. Isiklikus kasutuses olnud esemete müük on aga maksuvaba, seega kui inimene müüb oma isiklike kasutatud asju siis tulu deklareerima ei pea. Maksu- ja Tolliamet on 2013 aastast pööranud suuremat tähelepanu internetis kaupu müüvatele eraisikutele. Kontrollimise tulemusena on tuvastatud registreerimata ettevõtlike kaudu kaupade müüki ligi 91 000 euro eest. Sellelt summalt on jäetud tulu deklareerimata ligi 16 000 euro ulatuses.¹⁷

¹⁵ Eamets, *SKP, supra nota* 12.

¹⁶ Eamets, *SKP, supra nota* 12.

¹⁷ Tampere, U., „MTA tuletab meelde: Deklareerida on vaja ka internetis kauplemiselt saadud tulu“, <www.emta.ee/index.php?id=35199> (03.03.2014).

Tulumaksuseaduse (TuMS) kohaselt § 44 tuleb füüsilistel isikutel teenitud tulu deklareerida ja tasuda sellelt ettenähtud maksud ning see kohustus ei sõltu sellest, kas tegemist on regulaarse või ühekordse tuluga ja kas see tulu teenitakse põhitööna või selle kõrvalt ettevõtlusega tegeledes. Kui tegevusel on püsivad ettevõtluse tunnused, ei piisa enam lihtsalt tulu deklareerimisest ja isikul tekib kohustus registreerida end äriregistris ettevõtjaks ja müüa kaupu või osutada teenust füüsilisest isikust ettevõtjana või osühingu kaudu.¹⁸

Varjatud majanduses toimub tegevus, mida varjatakse riigi ja maksuhalduri eest. Sinna alla kuulub näiteks narkootikumide müümine, prostitutsioon ja inimkaubandus jne. Need tegevused on ebaseaduslikud ning karistatavad karistusseadustiku järgi.

Varimajanduse võib jagada ka „halliks“ ehk legaalseks ja „mustaks“ ehk illegaalseks varimajanduseks. „Halli“ varimajandusena käsitletakse sellist majandustegevust, mis otseselt kedagi ei ohusta ja millega tegeletakse avalikult näiteks turukaubandus ja deklareerimata töötasu. Peamiselt tegeletakse tulude varjamisega ja maksudest kõrvale hiilimisega. Mitte deklareeritud tuludele lisandub ka intress.¹⁹ Seega kui Maksu- ja Tolliamet selle avastab, siis peab lisaks maksusummale maksma ka intressi.

„Musta“ varimajandusena käsitletakse sellist majandustegevust, mis on seadusega keelatud näiteks prostitutsioon, salakaubandus (alkoholi, narko- ja relvaäri), inimkaubandus, väljapressimised ja muu kuritegevus. Erandina tuleb illegaalse varimajanduse alla lugeda ka näiteks enda tarbeks kange alkoholi ja narkootikumide tootmine ja muu organiseerimata kuritegevus. Sellist varimajanduse jagunemist kasutatakse kõige enam.²⁰

Nõukogude Venemaa ajal võis varimajanduse arengu jagada kaheks: turu vastupanu enda keelustamine ja turu kohanemise keelud. Selline jagunemine oli

¹⁸ Tulumaksuseadus, 15.12.1999, jõustunud 01.01.2000 – RT I 1999, 101, 903 . . . RT I, 23.12.2013, 23, § 44.

¹⁹ Eamets, *supra nota* 12.

²⁰ *Ibid.*

vajalik selleks, et mõista varimajandust kui ebaloomuliku avaliku võimu tegutsemise tulemust.

Turu vastupanuga kaasnes poliitiline terrorism ja kehtiva kriminaalseaduse koosseisuga ühtiv banditism. Banditism on relvastatud grupp, kelle tegevus on suunatud organisatsioonide vara hävitamiseks ja omastamiseks. Poliitilise terrorismi eesmärgiks on poliitiline võim, siis organiseeritud kuritegevuse eesmärgiks on tulu saamine. Mõlema eesmärgiks on kuritegelik tegevus.²¹

Siit tuleb tagajärg teise varimajanduse arengu perioodi näol, kus turg kohanes uue poliitilisele korraga. Jõud, mis varemalt tegutses vastupanu vajadusest, asusid kaitseks ja seda mitte ainult võimu vastu, vaid tihtipeale ka teiste analoogiliste huvigruppide suhtes, valimata vahendeid konkurentsivõitluseks.²²

Rahvamajanduse arvepidamises on neli varimajanduse liiki:

1. registreerimata majandus;
2. illegaalsed tegevusalad;
3. ebaõige aruandlus;
4. muud varjatud tegevused.²³

Rahvamajanduseks nimetatakse riiklikult organiseeritud majandust, milles eristatakse eramajandust ja avalikku majandust, mis jaguneb omakorda riigi- ja omavalitsus majanduseks.²⁴

Registreerimata majanduse ehk varjatud tööjõu kasutamine viitavad tahtlikult registreerimata tootmisüksuste toodangule. See varimajanduse liik baseerub tööjõu meetodil ehk töötajatelt ja tööandjatelt töötajate arvu kohta saadud info võrdlemisel saadud vahe loetakse varjatud tööjõuks.²⁵

²¹ Anvelt, A., *Organiseeritud kuritegevus*, (Sisekaitseakadeemia kirjastus, 2002), lk 7.

²² *Ibid*, lk 7.

²³ Kuhi M., „Varimajandus Eestis“, *Eesti Statistikaameti teemaleht*, (2007) nr 3, lk 2.

²⁴ Eesti entsüklopeedia, <<http://entsyklopeedia.ee/artikkel/rahvamajandus3>>, välja otsitud 24.03.2014.

²⁵ Kuhi M., *Varimajandus*, *Supra nota* 22, lk 2.

Illegaalne majandustegevus hõlmab eelkõige narkootikume, salaalkoholi, „musta“ kütust ja prostitutsiooni. Salakaubanduse üheks liigiks on ka rahapesu, mis tagab organiseeritud kuritegeliku maailma tugevuse. Samas ei saa rahapesu eksisteerida ilma kuritegelikult omandatud varata. Rahapesuks on väärtuslik ning manipuleeritava väärtusega kaup või teenus, nagu näiteks kinnisvara või juriidilise nõustamise tasu. Lisaks on raha liikumine raskesti jälgitav ja vaidlustatav nagu näiteks hasartmängude või kindlustusäri puhul.²⁶

Illegaalne majandustegevus hõlmab tegevust, mis on seadusega karistatav. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse alusel § 4 lõike 1 kohaselt tähendab rahapesu kuritegeliku tegevuse tulemusel saadud vara või selle asemel saadud vara.²⁷ Näiteks narkootikumide müügist saadud tulu kaasatakse seaduslikku ettevõtlusesse ja võetakse seejärel kasumina välja. Ametivõimud ei saa tõendada, et saadud tulu on teenitud narkootikumide müügist, kuna see on võetud seaduslike äride kasumist välja. Kirjeldatud tegevust nimetatakse rahapesuks, mille eesmärgiks on varjata või hoida saladuses vara ebaseaduslikku päritolu või abistada kuritegelikus tegevuses osalenud isikut, et ta saaks hoiduda oma tegude õiguslikest tagajärgedest.

Ebaõige aruandluse alla kuuluvad ümbrikupalgad ja käibemaksupettused. Näiteks väikesed äriühingud mängivad võtmerolli maksupettuse karussellskeemis, kus kaup soetatakse välismaiselt metallitootjalt näiteks Lätist või Valgevenest ilma käibemaksuta ning müüakse Eestis sisuliselt ostuhinnaga edasi järgmisele edasimüüjale, kuid näidatakse, et müügihind sisaldab käibemaksu. Järgmine edasimüüja müüb kauba järgmisele vahendajale, kes omakorda võib selle veel kellelegi edasi müüa, kuni see jõuab lõpuks lõppostjani. Tegelikult vahendab kauba müüki lõppostjale esialgne edasimüüja, kes ka kauba lõppostjale tarnib. Petuskeemis osalevate äriühingute vahel vahetatakse lihtsalt arveid. Kogu tehinguskeemi jooksul käibemaksu riigieelarvesse ei laeku, sest käibemaksu maksjad küsivad selle enamakstud käibemaksuna maksuhaldurilt tagasi ning

²⁶ Kuhi M., *Varimajandus*, *Supra nota* 22, lk 2.

²⁷ Rahapesu ja terrorismi tõkestamise seadus, 19.12.2007, jõustunud 28.01.2008 - RT I 2008, 3, 21 ... RT I, 08.05.2012, 5, § 4 lg 1.

algsele kaubale lisandunud väärtuse looja käibemaksu ei deklareeri ega maksa ning üldjuhul jäetakse äriühing maksuvõlgadega maha.²⁸ Eelnimetatud tegevust nimetatakse käibemaksupettuseks.

Peale käibemaksupettuse on probleemiks ka aktsiisipettus. Aktsiisimaksust kõrvalehoidmine toimub selle maksuga maksustavate kaupade- alkoholi, tubaka ja mootorikütuse puhul. On mitmesuguseid võimalusi, mille abil organiseeritakse kahtlase kauba maaletoomist ja turustamist. Võib täheldada, et salakaubavedajate tõhusaks toeks on riigiteenistus- politsei, tollis ja piirivalves töötanud isikud, kes tunnevad piisavalt hästi õiguskaitseorganite ja maksude tasumist kontrollitavate asutuste tööstiili. Maksupettusi soodustavad ka korrumppeerunud riigiametnikud.²⁹

Üheks uut liiki maksupettuseks on tollirežiimi nõuete rikkumine- tollile valeandmeid sisaldavate dokumentide esitamine, kus on kajastatud väiksem kaubakogus ja seda ilmselt väikemate maksude maksmiseks.³⁰

Muud varjatud tegevused hõlmavad muuhulgas erisoodustuste korrigeerimisi ning jootraha, mille eest on makstud hotellides, restoranides ja taksoteenuste eest.³¹ Jootrahaks nimetatakse raha, mida makstakse meeldiva teeninduse eest. Näiteks, kui klient annab otse jootraha teenindajale peab teenindaja selle tulu oma tuludeklaratsioonis deklareerima ja selle pealt tulumaksu tasuma. Autori enda arvates on jootraha teenindaja preemia ja selle pealt võiks jätta maksud tasumata.

Konjunktuuriinstituudi kohaselt saab varimajandust liigitada erinevateks teenusteks ja kaupadeks: põllumajandustooted, autoremont, mootorikütus, kaupade ja reisijate transporditeenus, korteri remont ja üürimine, küttepuid, küttematerjal, õmblusteenus, ilu- ja tervisetenus, muusika, filmid, videod ja

²⁸ Stadnik A., 11.04.2013. Käibemaksu petturitel uued skeemid. <www.aripaev.ee/default.aspx?publicationid=31503ED6-39D4-4163-9D98-74AA1E3959CE&paperarticleid=92fff41e-abe5-41b6-b243-ddafe39e2638> välja otsitud 24.03.2014.

²⁹ Mängel T., „Mõningaid aspekte salakaubanduse ja organiseeritud kuritegevuse ohjeldamisel Eestis“, Riigikogu Toimetised, (2013), nr 28.

³⁰ *Ibid.*

³¹ Kuhi M., *Varimajandus, supra nota* 22, lk 3.

tarkvara. Veel võiks liigitada ka ümbrikupalga saamise valdkonnad: kaubandus, tootlustus, põllumajandus, majutus, ehitus, tööstus, transport jm.³²

Traditsiooniliselt peetakse varimajanduse põhjusteks riigi liialt koormavat maksusüsteemi, kõrget korruptsioonitaset, kontrollide ebaefektiivsust ning süsteemsuse puudumist, suurt tööpuudust ning kodanike vähest seadusekuulekust. Varimajanduse osakaal on väiksem riikides, kus elanikud järgivad kehtivaid seadusi ning ebaseaduslikus tegevuses osalemine ei ole ühiskonnas aktsepteeritud.

Kokkuvõtvalt saab järeldada, et varimajandust saab liigitada majanduse järgi ametlikuks ja varjatud majanduseks. Ametlikus majanduses toimub tegevus, mida ei pea varjama ja varjatud majanduses toimub tegevus, mida peab varjama. Järgnevalt saab varimajanduse jagada „halliks“ ehk legaalseks ja „mustaks“ ehk illegaalseks varimajanduseks. „Halli“ varimajandusena käsitletakse sellist majandustegevust, mis otseselt kedagi ei ohusta ja millega tegeletakse avalikult. „Musta“ varimajandusena käsitletakse sellist majandustegevust, mis on seadusega keelatud näiteks prostitutsioon, salakaubandus (alkoholi, narko- ja relvaäri), inimkaubandus, väljapressimised ja muu kuritegevus. Rahvamajanduse arvepidamises liigitatakse varimajandust: registreerimata majandus, illegaalsed tegevusalad, ebaõige aruandlus ja muud varjatud tegevused. Autor jagaks varimajanduse üksnes ametlikuks ja varjatud varimajanduseks. Kirjeldatud jagunemine annab lihtsa ja arusaadava ülevaate varimajanduse seaduslikust tegevusest ja ebaseaduslikust tegevusest.

³² Eesti Konjunktuuriinstituut, Varimajandus Eestis 2011 (elanike hinnangute alusel), (Tallinn: Eesti Konjunktuuriinstituut, 2013), lk 9-15.

2. VARIMAJANDUS EESTIS

2.1. Varimajanduse osakaal Eestis

Varimajanduse osakaal on riigiti erinev ja eksisteerib mitmetes erinevates valdkondades. Osade riikide probleemiks on näiteks ümbrikupalgad, salaalkoholid teises hoopis käibemaksupettused jne. Probleemiks on ka kauba või teenuse illegaalne ja legalne soetamine.

Eesti Konjunktuuriinstituut on analüüsinud varimajanduse osakaalu Eestis ning viimane uuring on tehtud aastal 2012. Põhjalikumalt analüüsitakse maksude mittemaksmist töötasudelt (ümbrikupalgad), salasiigaretide ja salaalkoholi turgu, elanike üldist suhtumist maksustamata kaupade tarbimisse ja varimajanduse osakaalu elanike kogukulutustest.³³

Lisaks Konjunktuuriinstituudi uuringule viis lõputöö autor läbi uuringu *Facebooki* sõprade/tuttavate seas, et uurida nende teadlikust ja hoiakuid varimajanduse kohta (vt. Lisa 1). Autori poolt läbi viidud uuringu tulemusi võrreldi Konjunktuuriinstituudi 2012. aasta tulemustega. Küsitluses osales 83 füüsilist isikut, kellest 58% olid mehed ja 42% naised. Küsitletute keskmine vanus oli 26 aastat. Uuringu käigus selgus kauba eelistus, illegaalset kaupa või teenust ostjate osakaal, ümbrikupalka enim makstud valdkonnad, rahulolu ümbrikupalga saamisega, ümbrikupalga pooldamise põhjused ja ümbrikupalga maksmisega rahulolematuse põhjused.

2014. aastal eelistab 44% elanikest soodsama hinnaga kaupa, olenemata sellest kas makse tasutakse või mitte (vt. Tabel 1). Võrreldes 2012. aastaga on see

³³ EML ajakiri Maksumaksja (2012), „Valmis järjekordne varimajanduse uuring“, <www.maksumaksjad.ee/modules/smartsection/item.php?itemid=1243>, (14.04.2014).

protsent kõrgem. Isikud, kes eelistavad ametliku tootja/teenindaja poolt pakutavat kaupa, millelt on tasutud maksud on 2014. aastal vähenenud ligi 20 protsenti. Ostetakse vahel nii ja vahel naa on inimeste eelistus 2014. aastal vähenenud ainult 6 protsenti.

Võib järeldada, et eelistus kauba järgi on muutunud vastupidiseks- pigem eelistatakse osta soodsama hinnaga kaupa, olenemata sellest kas makse tasutakse või mitte kui kaupa, millelt on tasutud maksud.

Tabel 1. Legaalsete ja illegaalsete kaupade vahel valiku tegemine % vastanutest

Kauba eelistus	2012 ³⁴	2014 ³⁵
Eelistab soodsama hinnaga kaupa, olenemata sellest kas makse tasutakse või mitte	18	44
Eelistab ametliku tootja/teenindaja poolt pakutavat, millelt on tasutud maksud	51	31
Ostab vahel nii, vahel naa	31	25

Tabel 2. Illegaalsete kaupade ja teenuste ostjate osakaal (ostnud ainult illegaalselt või mõnikord illegaalselt; % vastanutest, kes oli nimetatud kaupa või teenust ostnud)

Kaup/teenus	2012 ³⁶	2014 ³⁷
Korteri remont, ehitus	24	22
Küttepuid	24	25
Õmblusteenus	21	22
Muusika helikandjatel	25	27
Kaupade transporditeenus	7	10
Filmid, videod	29	31
Autoremont	11	14
Mootorikütused	8	12
Ilu- ja terviseteenus	6	21
Reisijate transporditeenus	2	6
Elamispinna üürimine	10	15
Muu küttematerjal	10	8
Tarkvara	18	22

³⁴ Eesti Konjunkturiinstituut, Varimajandus Eestis 2011 (elanike hinnangute alusel), (Tallinn: Eesti Konjunkturiinstituut, 2013).

³⁵ Autori läbi viidud uuringu tulemus.

³⁶ Eesti Konjunkturiinstituut, Varimajandus Eestis 2011 (elanike hinnangute alusel), (Tallinn: Eesti Konjunkturiinstituut, 2013).

³⁷ Autori läbi viidud uuringu tulemus.

Tabelist kaks on näha, et korteri remont ja ehitus on 2014. aastal langenud. Küttepuud ja õmblusteenus pole viimasel aastatel märgatavalt muutunud. Muusika, filmide ja videote allalaadimise protsent on suhteliselt kõrge nii aastal 2012 ja 2014.

Kaupade transporditeenus, autoremont ja mootorkütused pole märgatavalt viimase aasta jooksul muutunud. Ilu- ja tervisetenus on 2014. aastal tõusnud. Reisijate transporditeenus, elamispinna üürimine ja tarkvara on 2014. aastal tõusnud umbes 4 protsenti. Muu küttematerjal on 2014. aastal langenud 2 protsenti.

Tabel 3. Ümbrikupalka saanute töökohtade valdkondlik jaotus (% ümbrikupalga saajatest)

Valdkond	2012 ³⁸	2014 ³⁹
Tööstus	16	15
Transport	8	7
Põllumajandus	6	4
Toitlustus	2	16
Kaubandus	22	18
Ehitus	22	32
Muu valdkond	24	8

Kõige suurem ümbrikupalga maksmine oli 2014. aastal ehituses (vt tabel 3). Võrreldes 2012. aastaga on ehituse osakaal 10 protsenti kõrgem. Aastal 2014 on põllumajanduse osakaal madalam kui aastal 2012. Teised valdkonnad nagu tööstus, transport, toitlustus ja kaubandus pole märgatavalt muutunud. Toitlustus on 2014. aastal tõusnud ligi 14 ning muud valdkonnad on langenud 16 protsenti.

³⁸ Eesti Konjunkturiinstituut, Varimajandus Eestis 2011 (elanike hinnangute alusel), (Tallinn: Eesti Konjunkturiinstituut, 2013)

³⁹ Autori läbi viidud uuringu tulemus

Tabel 4. Rahulolu ümbrikupalga saamisega (% ümbrikupalga saajatest)

Ümbrikupalk	2012 ⁴⁰	2014 ⁴¹
Rahul	41	30
Ei ole rahul	35	52
Ükskõik	24	18

Ümbrikupalgaga oli 2012. aastal rahul 41% ja rahul ei olnud 35% illegaalse töötasu saajatest (vt. tabel 4). 2014. aastal oli ümbrikupalgaga rahul 30% vastanutest ja ei olnud rahul 52% vastanutest. Võib järeldada, et 2014. aastal ümbrikupalgaga rahulolevate inimeste osakaal vähenes ja rahulolematu inimeste osakaal suurenes.

Kõige enam arvati 2014. aasta illegaalse töötasu pooldajad ümbrikupalkade maksmist väitega, et Eestis on töötajate maksukoormus suur (69% ümbrikupalga pooldajatest) (vt. Tabel 5). Ümbrikupalkade maksmist pooldati ka põhjendusega, et nii saab töötaja kõrgemat palka (61%). Samuti peeti seda majandussituatsioonis ettevõtete ellujäämiseks hädavajalikuks (49%). 19% vastanutest arvasid, et seadusandlus on ebasoodne. Väitega, et riigil on liiga palju raha arvasid 4% inimestest ja 7% vastanutest arvasid, et, teised sama ala ettevõtted maksavad samuti ümbrikupalka.

Võrreldes 2012. aastaga on vastanute arvamused suhteliselt samad. Märgatav muutus on toimunud väitega, et seadusandlus on ettevõtluseks ebasoodne, see protsent on võrreldes 2012. aastaga langenud. Ning ka väide, et riigil on palju raha on langenud 2014. aastal langenu 12 protsenti.

⁴⁰ Eesti Konjukturiinstituut, Varimajandus Eestis 2011 (elanike hinnangute alusel), (Tallinn: Eesti Konjukturiinstituut, 2013)

⁴¹ Autori läbi viidud uuringu tulemus.

Tabel 5. Ümbrikupalga pooldamise põhjused (% ümbrikupalga pooldajatest)

Põhjused	2012 ⁴²	2014 ⁴³
Eestis on töötajate maksukoormus liiga suur	72	69
See on vajalik ettevõtte ellujäämiseks	56	49
Töötaja saab nii kõrgemat palka	54	61
Eestis on ettevõtete maksukoormus liiga suur	51	36
Seadusandlus on ettevõtluseks ebasoodne	37	19
Riigil on raha palju	16	4
Teised sama ala ettevõtted maksavad samuti ümbrikupalga	9	7

Tabel 6. Ümbrikupalga maksmisega rahulolematuse põhjused

Põhjused	2012 ⁴⁴	2014 ⁴⁵
Ümbrikupalga saajal puudub või väheneb ravi- ja pensionikindlustus	81	85
Ülekohtune ausate maksumaksjate suhtes ja ettevõtjate suhtes	65	55
Riigile ei laeku makse, riik ei saa pakkuda teenuseid	64	72
Ümbrikupalga saajal puudub tööandja vastu seaduslik kaitse	60	45
Ümbrikupalga saajal on raskendatud pangast laenu võtmine	16	22

Ümbrikupalga mitte pooldajaist põhjendas kõige enam oma vastuseisu asjaoluga, et illegaalset töötasu saavatel töötajatel puuduvad või vähenevad sotsiaalsed garantiid nagu ravi- ja pensionikindlustus- protsent mõlemal aastal kõige kõrgem (vt. Tabel 6). Järgmine põhjus, et tehakse ülekohtu ausate maksumaksjate suhtes ja ettevõtjate suhtes on alanenud aasta 2014 10%. 72% ei ole rahul, et riigile ei laeku makse ning riik ei saa pakkuda teenuseid, 45% vastanutest arvasid, et

⁴² Eesti Konjunkturiinstituut, Varimajandus Eestis 2011 (elanike hinnangute alusel), (Tallinn: Eesti Konjunkturiinstituut, 2013).

⁴³ Autori enda läbi viidud uuringu tulemus.

⁴⁴ Eesti Konjunkturiinstituut, Varimajandus Eestis 2011 (elanike hinnangute alusel), (Tallinn: Eesti Konjunkturiinstituut, 2013)

⁴⁵ Autori enda läbi viidud uuringu tulemus.

ümbrikupalga saajal puudub tööandja vastu seaduslik kaitse. 22% arvasid, et ümbrikupalga saajal on raskendatud pangast laenu võtmine. 2014. Aasta tulemustest võib järeldada, et võrreldes 2012. aastaga on vastanute osakaal suhteliselt sama.

2013. aastal tehtud uuringus on varimajanduse osakaal kümne aasta madalaimal tasemel. Varimajanduse vähenemine on toimunud nende tarbijate arvel, kes varem ostsid illegaalseid kaupu või teenuseid vahetevahel, mitte pidevalt. Muutunud aga pole eestimaalaste osakaal, kes eelistavad illegaalseid ja soodsamaid kaupu, nende elanike osakaal on viiendik elanikkonnast.⁴⁶

Eesti on ettevõtjate hinnangu poolest võrreldav näiteks Põhjamaade ja Saksamaaga, eristudes samas paljudest teistest Ida-Euroopa riikidest. Ka inimeste hinnang varimajanduse osakaalule nende kulutustes on viimase kümne aasta madalaim, millele oma panuse andnud kindlasti ka meie parem töö sigarettide salaturu osakaalu vähendamisel.⁴⁷

Endiselt aga on probleemiks ümbrikupalgad ja seda eelkõige ehitussektoris, kus põhimõtteline muutus saab toimuda vaid uute järelevalvemeetmete rakendamisega. Nagu eelnevalt öeldud töötajate registreerimine esimesel päeval.

Euroopa riikide võlakriisi tingimustes on aina enam hakatud mõistma, kui oluline on riikide eelarvete tasakaalustamiseks ja riigi arenguks tagada korrektne maksulaekumine. Riigi suutlikkus ohjata varimajandust on ka üks riigi rahvusvahelise konkurentsivõime olulistest indikaatoritest. Maksupettused takistavad ettevõtjate vahelist ausat konkurentsi turul, vähendavad välisinvestorite huvi riigi vastu. Teiselt poolt jääb riik läbi maksupettuste ilma olulisest tulust, mida saaks kasutada riigi sotsiaalküsimuste lahendamiseks, riiklikeks investeeringuteks – elanike heaolu parandamiseks.⁴⁸

⁴⁶ Kald I., 14.05.2014. Varimajanduse osakaal 10 aasta madalaim. www.aripaev.ee/?PublicationId=d667db94-b0ab-4bf8-80f3-6a06f67f7813&ref=rss välja otsitud 10.04.2014.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ Kaupmeeste Liit, „Varimajanduse trendid Eestis“, www.kaupmeesteliit.ee/et/uudiste-arhiiv/uudised-2012/2510-varimajanduse-trendid-eestis, 19.06.2012.

Balti riikides tehtud varimajanduse uuringus selgus, kui suures ulatuses varjavad ettevõtete juhid majandusaruannetes oma firma tegelikku käivet ning töötajate arvu ja millisel määral makstakse ümbrikupalka.

Uuringu käigus intervjueriti ettevõtete juhte, kel paluti hinnata kasumi, töötajate arvu ja palkade varjamise ulatust oma tegevusalal. Uuringus osales kolm Balti riiki: Eesti, Läti ja Leedu.⁴⁹

Uuringus selgus, et 2010. aastal oli varimajanduse osakaal suurim Lätis, kuid erinevused kolme Balti riikide vahel polnud kuigi suured. Eestis ja Leedus moodustas varjatud kasum kogukasumist 20 protsenti, Lätis 26 protsenti. Töötajate tegelikku arvu varjati kõigis kolmes riigis suhteliselt samas suurusjärgus ehk 14- 17 protsendi ulatuses koguhõivest. Deklareerimata palkade osakaal oli väikseim Leedus 22%, Eestis 24% ja Lätis 31%.⁵⁰

Kokkuvõtvalt võib järeldada, et varimajanduse kohta on tehtud mitmeid uuringuid. Pea iga aasta on uuritud erinevaid aspekte nagu näiteks, kui suures ulatuses varjavad ettevõtete juhid majandusaruannetes oma firma tegelikku käivet, töötajate arvu ja millisel määral makstakse ümbrikupalka. Autori uuringus uuriti legaalsete ja illegaalsete kaupade vahel valiku tegemist, illegaalsete kaupade ja teenuste ostjate osakaalu, enim makstud ümbrikupalga valdkondi, rahulolu ümbrikupalga saamisega, ümbrikupalga pooldamise põhjusi ning ümbrikupalga maksimisega rahulolematuse põhjusi. Uuringu tulemustest võib järeldada, et varimajanduse osakaal elanike hinnangul pole 2014. aastal muutunud.

⁴⁹ Meriküll J., Rõõm T., Staehr K., „Maksudest kõrvalhoidmise motiivid Balti riikide ettevõtetes“, Eesti pank (2012), nr 8.

⁵⁰ *Ibid.*

2.2. Varimajanduse vähendamise võimalused

Varimajandus eksisteerib legaalse majanduse kõrval. Ühiskonnas on võimalik varimajandust küll piirata, kuid seni kuni leidub neid, kes soovivad pettuste abil tulu teenida või kulutustes kokku hoida pole see võimalik. Kuid varimajanduse tõkestamiseks töötatakse välja erinevaid meetmeid, mis aitaksid vähendada varimajandust sealhulgas Eestis.

Maksu- ja Tolliamet loob uue riigieelarvestrateegiga kaks võimalust, kuidas piirata varimajandust:

1. e-arvete ja e-kviitungite register;
2. töötajate registreerimiskohustus esimesel tööpäeval.

E-arvete ja e-kviitungite registrisse jõuaksid kõik müügi ja ostu andmed. Antud andmete põhjal on võimalik tagada ettevõtete käibedeklaratsioonide eeltäitmine ja tuvastada käibemaksu deklareerimata jätmine.⁵¹

Üheks meetodiks varimajanduse vähendamisel on välja töötamisel töötajate register (edaspidi TÖR), mille mõte seisneb selles, et tööandjatel tekib kohustus töötajate registreerimine esimesest tööpäevast alates. TÖR leiab kasutust alates 1. juulist 2014.⁵² TÖR-i jõustumisel peavad hakkama ettevõtjad oma töötajaid registreerima juba enne nende tööle asumist ja isegi siis, kui inimene on alles nii-öelda proovipäeval. Samuti on uue registri eesmärgiks on kogu töötamisega seonduv informatsioon koondada ühte elektroonilisse keskkonda, mis aitab vähendada Maksu- ja Tolliameti, Eesti Töötukassa, Sotsiaalkindlustusameti, Tööinspektsiooni, Eesti Haigekassa, Politsei- ja Piirivalveameti halduskoormust ja dubleerivat tegevust nii andmete esitamisel, kogumisel kui töötlemisel.

⁵¹ Ligi, J., *Riigi eelarvestrateegia 2013-2016 ja stabiilsusprogramm 2012*, Rahandusministeerium.

⁵² Rahandusministeerium, Töötamise registreerimine sai riigikogus heakskiidu, Maksu- ja Tolliamet 26.03.03.2014

Maksu- ja Tolliameti arvates peaks uue andmebaasi loomine suurendama ettevõtete maksekuulekust, vähendama pettuseid ümbrikupalga riskiga seotud valdkondades nagu ehitus, toitlustus ning majutus. Mistõttu peaks suurenema maksutulu ning vähenema maksuauk.⁵³ Praegusel juhul kui Maksu-ja Tolliameti revident läheb ehitusobjektile kontrolli teostama on paljud inimesed nii- öelda esimest päeva tööl või kasutatakse ettekäänat, et ollakse mõnel sõbral abis või kogemata ehitusplatsile sattunud. Revidendid on selles osas nõutud, kuna väidete tõendamine on keeruline ning tihti teostamatu. Keeruliseks muudab ka asjaolu, et ettevõtjad saavad töölepinguid teha tagantjärele, mida tõestab ka suulise lepingu olemasolu, mis kehtib kaks nädalat.⁵⁴

Ettevõtete maksukuulekusele juhtimiseks on töötajate registri loomine ühtpidi otstarbekas, teiselt poolt aga ka ebaotstarbekas. Otstarbekas oleks see äriühingute puhul, kuhu revidendid saavad minna kohale kontrollima nagu ehitus-, majutus- ja toitlustusettevõtted, sest nendes ettevõtetes on praegu kõige rohkem neid, kes on nii öelda esimest päeva tööl. Samas ei saa kohalolevate inimeste järgi kindel olla palju ettevõttes tegelikult tööjõudu on. Kuid kuidas revidendid kontrollivad haldus- ja hooldusteenuseid pakkuvaid ettevõtteid, sest nende töötajate töö on liikuv ehk töö käib objektilt objektile, mistõttu teeb selliste, ilma töölepinguta töötajate tabamise keeruliseks.

Töötajate registri loomisel tuleb arvestada ka seda, et leidub neid ettevõtjaid, kes leiavad seaduseaugu või jätavad ikka oma töötajad registreerimata või registreeritakse töötajad miinimumpalgalisteks. Seega tasutakse küll osaliselt makse, mis on küll riigile kasulik, kuid endiselt jääb osa maksutulust deklareerimata ja laekumata.

Negatiivseks aspektiks uue registri loomisel on, et selle süsteemi arendamine ja edasine hooldamine on kulukas. Näiteks läheb selle registri haldamiseks vaja lisatööjõudu, sest praegustel revidentidel ning ka teistel Maksu-ja Tolliameti töötajatel on piisavalt tööülesandeid või on ülekoormatud.

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ *Ibid.*

Uue registri loomisel ei tule ettevõtetele peale töötajate kohese registreerimise teisi kohustusi, isegi Maksu-ja Tolliametisse ei pea registreerimise jaoks kohale minema, ega ka vastavaid andmeid paber kandjal saatma, sest piisab vaid interneti, telefonikõne või kasvõi SMS-i kaudu töötajast märku andmisest. Praegu on nii, et paljud tööandjad saadavad haigekassale oma töötajate arvele ja maha võtmise teateid paberil. Tööandjate vastuseis uuele registrile on sellepärast, et on juhtumeid, kui inimene avaldab soovi tööle asumisest, kuid pärast töölepingu sõlmimist enam tööle ei ilmuta.

Ettevõtjate nn. mure ei tekita probleeme, sest töölepingu sõlmimine ei kohusta tööandjal sellisele töötajale midagi maksmast. Samuti ei tohiks nn. proovipäevaliste registreerimine probleeme tekitada, sest see ei kohusta veel töösuhte alustamist, vaid see näitab kontrolli tegevale revidendile, et ta on siiski töötajate nimekirjas.

Ühest küljes on see register ettevõtetele positiivne, sest töötajad peab registreerima ainult korra või kaks, tööle võtmisel ja töölt lahkumisel ning edaspidi jagab Maksu-ja Tolliamet andmed ise teise asjasse puutuvate asutuste vahel ära. Näiteks ravikindlustuse andmebaasis on arvukalt inimesi, kes on ammu töölt lahkunud, aga kelle tööandja ei ole sellest haigekassat teavitanud. Negatiivseks võib pidada seda, et SMS-ide saatmine või helistamine registripidajale tekitavad lisakulutusi, eriti suurte ettevõtete puhul, kus töötajaid vahetub tihedamini.

Maksu-ja Tolliameti arvates peaks uus register tagama töötajatele tema sotsiaalsete tagatiste parema kaitse ehk töötajad saavad juba töösuhte alguses kindluse, et nende maksud ja kogumispensioni maksed on tasutud, mis annab õiguse ka tervisekindlustusele.⁵⁵ Näitaks luuakse töötamise registris eraldi tööd tegeva isiku vaade, mille kaudu tal on võimalik tutvuta kõikide tema töötamist puudutavate andmetega. Nii saab tööd tegev isik kontrollida, kas tema töötamine on nõuetekohaselt registreeritud ning kas temale tehtud väljamaksed on deklareeritud ning arvestatud ja kinnipeetud maksud tasutud ning kas tal on sellest

⁵⁵ Seletuskiri, *Maksukorralduse seaduse ja sellega seonduvate teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu*, välja otsitud 23.03.2014.

tulenevalt õigus sotsiaalsetele tagatistele. Samas arvan, et uus register ei taga täielikult paremat kaitset sotsiaalsetele garantiidele, kui ettevõtted on otsustanud siiski makse ausalt mitte tasuda.

Sageli pannakse töötajad lihtsalt fakti ette, et kui nad ei soovi nn ümbrikupalka saada, siis ei soovita nendega töösuhet alustada või jätkata, mistõttu paneb see inimesed valiku ette, kas olla maksekuulekas või saada tasustatud. Samas arvan, et töölisi saab seadusekuulekamaks muuta, kui neile ka rahalisi karistusi rakendatakse. Rahaline karistus peaks panema inimesi mõtlema tagajärgede.

Praegusel juhul on nii, et kui selgub, et tööandja ei tasu töötaja pealt makse, siis töötaja saab end kaitsta sellega, et tema kui heauskne töötaja oli arvamusel, et tema sai sularaha netopalgana kätte ehk tööandja on tasunud tema pealt makstavad maksud, kuigi iga töötav inimene peab olema sellest teadlik, sest maksude tasumisest sõltub tema sotsiaalkindlustus.

Minu arvates on töötajate registri loomine hea idee. See võib suurendada maksutulud ja muuta ausamaks Eesti ettevõtlusmaastiku ning tõstes rahva maksekuulekust. Väga raske on töötajal olla maksekuulekas, kui tööandja seab ta fakti ette, et kas käiakse mustalt tööl või ei saada üldse tööd. Seda ohtu näen ma just äärealadel, mis muudab sealse ausa ettevõtluse võimatuks.

Kui ettevõtjal on reaalne oht vahele jääda „musta“ tööjõu kasutamiseks, siis tänu TÖRile ei saa ta enam varjata, et töötajad on esimest päeva tööl või proovipäeval. Väide, et sõbral abis või lihtsalt vabatahtlik, muutub kahtlaseks, kui isikut ei ole nii TÖR-is ega töötukassas arvel.

Autori enda läbi viidud uuringu tulemustest ja läbi viidud intervjuu eksperdiga selgusid lisaks Maksu- ja Tolliameti ettepanekutele veel neli ettepanekut, kuidas varimajandust piirata:

1. karmimad karistused ettevõtetele;
2. töötajaid tuleks rohkem teavitada ümbrikupalga maksmise kahjulikkusest;
3. varimajanduse vihjetelefon;

4. sularaha kaotamine kogu riigis.

Intervjuu käigus paluti vastata eksperdil küsimusele, kas Eestis olevad kontrollsüsteemid on varimajanduse üle piisavad. Ta arvas, et Maksu- ja Tolliameti tegevus tugineb pigem statistikale. Sellele, mida Maksu- ja Tolliamet kogub ja mida kogutakse kriminaal- ja kaitsepolitsei kaudu. Nende teabepõhjal tehakse siis sekkumistegevusi.

Järgnevalt küsiti eksperdilt, kuidas püütakse Euroopa Liidus varimajandust piirata. Ta arvas, et Euroopa Liit ja Eesti ei erine üksteisest palju. Riikide vahel toimub rahvusvaheline infovahetus. Näiteks Eesti ja Soome tegid kokkuleppe, et vahetavad infot. Lisaks e-teenusega teevad maksude maksmise n.ö ühtses süsteemis ehk teisisõnu saab vaadata nii Eestit kui ka Soomet.

Intervjuu käigus küsiti, milline varimajanduse liik on Eestis kõige rohkem levinud. Ta suunas mind, et vastuse leian Konjunktuuriinstituudi kodulehelt.

Mis Euroopa Liidu regioonis esineb varimajandust kõige rohkem. Eksperdi sõnul esineb varimajandust kõige rohkem näiteks Saksamaal, kus on kõige korruptiivsemaks osaks Berliini regioon, Itaalias on lõuna-itaalia maakonnad ja Rooma. Eestis esineb varimajandust kõige rohkem Ida-Virumaal.

Viimaseks küsimuseks küsiti eksperdilt, kuidas on võimalik varimajandust piirata. Eksperdi sõnul võiks luua varimajanduse vihjetelefoni. Vihjetelefoni idee seisneks eelkõige ümbrikupalkade osas. Vihjetelefoni kaudu saaks teada, kellele makstakse ümbrikupalka või kellega sõlmitakse töötajale kahjulikke lepinguid (hirmule kaotada töö, sissetulek).

Arvan, et üheks seaduse muudatuseks võiks olla ka karmimad karistused ehk ettevõtetele peaks rakendama suuremaid trahve. Need trahvid peaksid olema suuremad, kui maksudest kõrvalehoidumisest saadud kasu. Aga trahvimine ei tohiks muutuda asendustegevuseks, mis annab võimaluse ümbrikupalga kontrollide asemel hakata lihtsalt trahvima neid tööandjaid, kes unustasid oma töötajad õigel ajal registreerida.

Töötajaid tuleks rohkem teavitada ümbrikupalga maksmise kahjulikkusest ehk, kui saadakse mitteametlikku palka. Näiteks mitteametlikult töötamisel ei saa töötaja palgast sõltuvaid makse nagu näiteks: kogumispensioni, tulumaksu, tööandja ja töötaja töötuskindlustusmaksu ning sotsiaalmaksu. Töötajal jääb saamata ka hüvitised, sest legaalsest palgast sõltub näiteks vanemahüvitise suurus, pensioni suurus, puhkusetasu ja ka krediitdivõimalus pankades.

Kolmandaks ettepanekuks nagu ka intervjuu käigus selgus oleks varimajanduse vihjetelefon. Vihjetelefonile helistades, jäävad isikud anonüümseks. Eesmärgiks oleks anda näiteks vihje ümbrikupalga maksmise osas, käibemaksupettusest või mõnest muust argumendist, kus hoitakse maksude tasumisest kõrvale.

Varimajandus toimub põhiliselt sularahaga, sest kuskile ei jää jälge, kui palju keegi mingi toote või teenuse eest on maksnud. Aga, kui sularaha kaoks, toimuks kõik seaduslikult läbi pankade. Tänapäeval ei lähe füüsilised isikud pankka makse maksma, vaid need tehakse kõik interneti pangas. Kuid siiski kirjeldatud meetod ei oleks tõhus, kuna tõenäoliselt ei avalda pangad isikuandmeid. Kui pole tegemist olukorraga, kus maksuhalduril on dokument pangaväljavõtte saamiseks.

Kokkuvõtvalt saab järeldada, et varimajandust täielikult kaotada riigis ei saa, kuid vähendada saab. Maksu- ja Tolliamet pakkus välja, et varimajandust saaks piirata, kui luua e- arvete ja e- kviitungite register ja töötajate registreerimine esimesel tööpäeval. Autori enda läbi viidud uuringu tulemustest ja läbi viidud intervjuu eksperdiga selgus lisaks Maksu- ja Tolliameti ettepanekutele veel neli ettepanekut. Esiteks intervjuu käigus selgus, et tuleks luua varimajanduse vihjetelefon. Ning teisena selgus läbi viidud uuring tulemustest, et tuleks luua ettevõtetele karmimad karistused, töötajaid tuleks rohkem teavitada ümbrikupalga maksmise kahjulikkusest ja sularaha kadumine riigist. Autor ise nõustuks eksperti hinnanguga, et luua varimajanduse vihjetelefon ja seda eelkõige ümbrikupalkade vähendamise eesmärgil.

KOKKUVÕTE

Varimajandus on probleemiks paljudes riikides, sealhulgas ka Eestis. Sellest tingituna jääb riigi tuludesse laekumata miljoneid eurosid. Varimajandus hõlmab endas enamasti käibemaksu-, tulu- ja sotsiaalmaksu pettuseid. Varimajandus on majandustegevus, mis muutub ning areneb pidevalt vastavalt sotsiaalmajandusliku arenguga maailmas, regioonides ja riikides.

Lõputöö aktuaalsus seisnes selles, et varimajanduse osakaal pole Eestis vähenenud ning selle tõttu jääb suur osa maksutulu Eesti riigile laekumata. Eesti riik püüab luua erinevaid meetodeid, kuidas piirata varimajandust. 1. juuli 2014 muudetakse maksukorralduse seadust, millega luuakse tööd tegevate inimeste register. Registri üheks peamiseks eesmärgiks on ümbrikupalga maksmise vähendamine.

Lõputöö uudsus seisnes selles, et autorile teadaolevalt ei ole eelnevalt varimajanduse vähendamist Eesti näitel Sisekaitseakadeemias analüüsitud.

Uurimisprobleemiks oli see, et varimajanduse tegevuse käigus jääb riigil saamata maksutulu. Samuti jääb ümbrikpalkade maksmisel saamata töötajal kogumispension, tulumaks, tööandja ja töötaja töötuskindlustusmaks ning riigil märkimisväärne osa sotsiaalmaksu. Riik pole seni suutnud luua meetodeid, mis aitaks piirata varimajandust Eestis.

Lõputöö eesmärgiks oli analüüsida varimajanduse vähendamist Eesti näitel.

Selleks, et lõputöö eesmärki saavutada, oli esimeseks uurimisülesandeks anda ülevaade varimajanduse mõistest ja olemusest. Selgus, et varimajandust defineeritakse, kui kogu majandustegevust, mis aitab kaasa ametlikult arvatud rahvamajanduse kogutoodangule, kuid on samaaegselt registreerimata või

turupõhiste kaupade ja teenuste tootmist, mis on seaduslikud või ebaseaduslikud, kuid väldivad avastusi sisemajanduse koguprodukti (SKP) ametlikes prognoosides. Varimajanduse üheks peamiseks ülesandeks on saada paremat konkurentsipositsiooni, mille saavutamiseks püüavad ettevõtjad pakkuda oma tooteid ja teenuseid odavamalt, jättes maksmata maksud.

Teiseks uurimisülesandeks oli anda ülevaade peamistest varimajanduse valdkondadest. Selgus, et varimajandust saab liigitada majanduse järgi ametlikuks majanduseks ja varjatud majanduseks. Ametlikus majanduses toimub tegevus, mida ei pea varjama ja varjatud majanduses toimub tegevus, mida peab varjama. Järgnevalt saab varimajanduse jagada „halliks“ ehk legaalseks ja „mustaks“ ehk illegaalseks varimajanduseks. „Halli“ varimajandusena käsitletakse sellist majandustegevust, mis otseselt kedagi ei ohusta ja millega tegeletakse avalikult. „Musta“ varimajandusena käsitletakse sellist majandustegevust, mis on seadusega keelatud näiteks prostitutsioon, salakaubandus (alkoholi, narko- ja relvaäri), inimkaubandus, väljapressimised ja muu kuritegevus. Rahvamajanduse arvepidamises liigitatakse varimajandus: registreerimata majandus, illegaalsed tegevusalad, ebaõige aruandlus ja muud varjatud tegevused. Kolmandaks uurimisülesandeks oli analüüsida varimajanduse osakaalu Eestis. Analüüsist selgus, et varimajanduse kohta on tehtud mitmeid uuringuid. Pea iga aasta on uuritud erinevaid aspekte nagu näiteks, kui suures ulatuses varjavad ettevõtete juhid majandusaruannetes oma firma tegelikku käivet, töötajate arvu ja millisel määral makstakse ümbrikupalka. Autori uuringus uuriti. Uuringu tulemustest võib järeldada, et varimajanduse osakaal elanike hinnangul pole viimastel aastatel muutunud. Seda eelkõige illegaalse kauba ja teenuse valiku tegemisel ja ümbrikupalga maksmise valdkondades.

Neljandaks uurimisülesandeks oli teha ettepanekud varimajanduse vähendamiseks. Tehti ettepanekud varimajanduse vähendamiseks Eesti näitel. Uuringu käigus selgusid kauba eelistus, illegaalset kaupa või teenust ostjate osakaal, ümbrikupalka enim makstud valdkonnad, rahulolu ümbrikupalga saamisega, ümbrikupalga pooldamise põhjused ja ümbrikupalga maksmisega rahulolematuse põhjused. Autori enda läbi viidud uuringu tulemustest ja läbi

viidud intervjuu eksperdiga selgus lisaks Maksu- ja Tolliameti ettepanekutele veel neli ettepanekut. Esiteks intervjuu käigus selgus, et tuleks luua varimajanduse vihjetelefon. Ning teisena selgus läbi viidud uuring tulemustest, et tuleks luua ettevõtetele karmimad karistused, töötajaid tuleks rohkem teavitada ümbrikupalga maksmise kahjulikkusest ja sularaha kadumine riigist. Autor ise nõustuks eksperti hinnanguga, et luua varimajanduse vihjetelefon ja seda eelkõige ümbrikupalkade vähendamise eesmärgil.

Eeltoodud tulenevalt vajab täiendavat analüüsi varimajanduse vihjetelefoni efektiivsus.

SUMMARY

The title of the thesis is "Black economy reducing based on the example of Estonia ". This thesis is written in Estonian, contains two main chapters, each containing two subsections, which are fitted on 41 pages and extras (interview and inquiry). The author has referred to 24 sources, including literature and legislation.

The aim of the graduation thesis is to analyse the possibilities of reducing black economy for Estonian example. To achieve this aim the author:

1. Provides an overview of shadow economy, describe the concept and essence of black economy.
2. Provides an overview of the main fields in shadow economy.
3. Analyses extent of the shadow economy in Estonia.
4. Makes a proposition of reducing shadow economy.

The objective of the thesis was achieved. The theoretical part of the thesis provides thorough overview of the concept and essence of black economy and it is main fields.

Qualitative research method was used in the empirical part of the thesis, containing interviews with the experts and questionnaires of physical peoples, which were then analyzed by the text analysis method. The author of the thesis came to a conclusion, that it is possible to reduce black economy: more severe punishments for companies, employees should be informed of harmful causes of envelope wages, black economy hint line and elimination of cash in the hole country. More research should be done in order to analyze the efficiency of black economy hint line.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Anvelt, A., Organiseeritud kuritegevus, (Sisekaitseakadeemia kirjastus, 2002).

Eamets, R., SKP arvestus ja varimajandus, loengukonspekt, Tartu 2005.

Eesti entsüklopeedia, <<http://entsyklopeedia.ee/artikkel/rahvamajandus3>>, välja otsitud 24.03.2014.

Eesti Konjunktuuriinstituut, Varimajandus Eestis 2011 (elanike hinnangute alusel), (Tallinn: Eesti Konjunktuuriinstituut, 2013).

Eesti Töötukassa, „Toetused ja hüvitised“,

<<http://www.tootukassa.ee/kkk/huvitised-ja-toetused> >, välja otsitud 24.05.2014.

Euroopa Liidu õiguse kokkuvõtted, „Organiseeritud kuritegevuse vastane võitlus“,

<http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/fight_against_organised_crime/index_et.htm>, välja otsitud 12.03.2014.

Ligi, J., *Riigi eelarvestrateegia 2013-2016 ja stabiilsusprogramm 2012*, Rahandusministeerium.

Lillemets, K., „Maksumoraal, selle mõjutegurid, hindamise võimalused ja probleemid Eesti näitel“, Tallinna Tehnikaülikool.

Lillemets, K., „Maksumoraal maksukuulekuse mõjutajana“, Riigikogu Toimetised (2007), nr 16.

Infokiri, XXII rahvusvahelise majanduspoliitika teaduskonverentsi ja 20. aastakäiku ilmuva teaduspublikatsiooni (2014).

Lillemets, K., „Maksumoraal maksukäitumise kujundajana ja selle peamised isikupõhised mõjutegurid“, Riigikogu Toimetised (2007), nr 20.

Maksukorralduseseadus, 20.02.2002, jõustunud 01.07.2002 – RTI 2002, 26, 150. .
. RTI, 31.01.2014,14.

Meriküll J., Rõõm T., Staehr K., „Maksudest kõrvalhoidmise motiivid Balti riikide ettevõtetes“, Eesti pank (2012), nr 8.

Mängel T., „Mõningaid aspekte salakaubanduse ja organiseeritud kuritegevuse ohjeldamisel Eestis, Riigikogu Toimetised, (2013), nr 28.

Schneider, F. & Enste, D., *Shadow Economies: Size, Causes, and Consequences*, XXXVIII, Journal of Economic Literature (2000).

Schneider, F., *Shadow Economies and Corruption all over the world: What do we really know?*, september 2006.

Stadnik A., 11.04.2013. Käibemaksu petturitel uued skeemid.
<www.aripaev.ee/default.aspx?publicationid=31503ED6-39D4-4163-9D98-74AA1E3959CE&paperarticleid=92fff41e-abe5-41b6-b243-ddafe39e2638> välja otsitud 24.03.2014.

Tampere, U., „MTA tuletab meelde: Deklareerida on vaja ka internetis kauplemiselt saadud tulu“, www.emta.ee/index.php?id=35199 (03.03.2014).

Tulumaksuseadus, 15.12.1999, jõustunud 01.01.2000 – RT I 1999, 101, 903 . . .
RT I, 23.12.2013, 23, § 44.

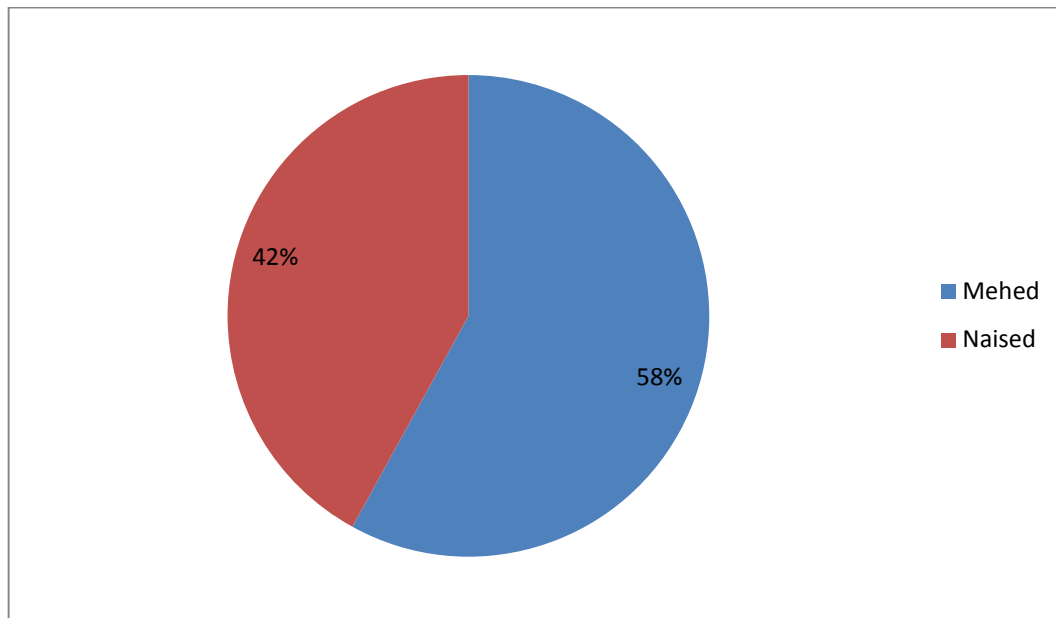
Kuhi M., „Varimajandus Eestis“, *Eesti Statistikaameti teemaleht*, (2007) nr 3, lk

Rahandusministeerium, Töötamise registreerimine sai riigikogus heakskiidu, Maksu- ja Tolliamet 26.03.2014

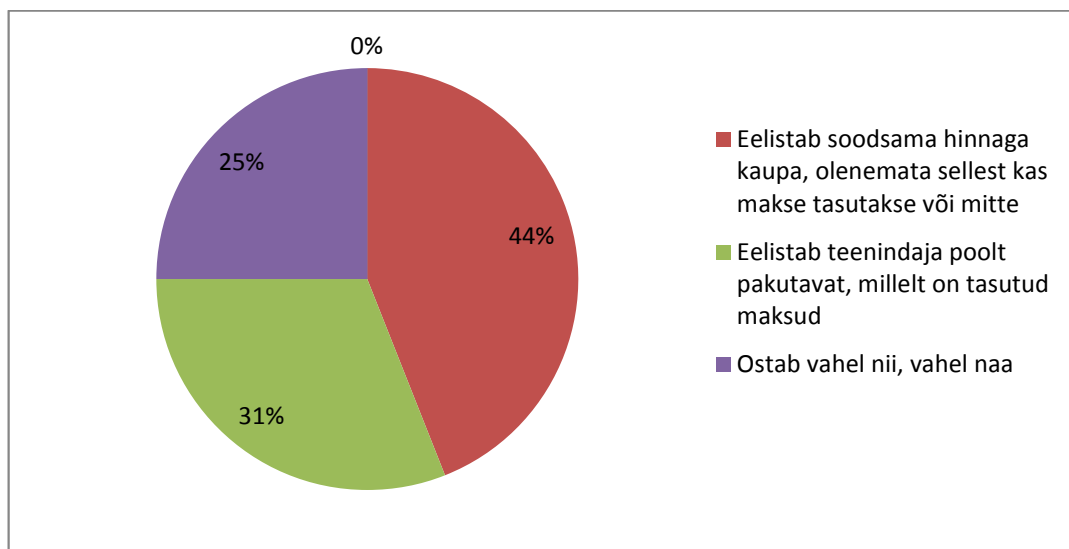
Rahapesu ja terrorismi tõkestamise seadus, 19.12.2007, jõustunud 28.01.2008 -
RT I 2008, 3, 21 ... RT I, 08.05.2012, 5, § 4 lg 1.

Seletuskiri, *Maksukorralduse seaduse ja sellega seonduvate teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu*, välja otsitud 23.03.2014.

LISA 1. AUTORI ANKEETKÜSITLUSE TULEMUSED

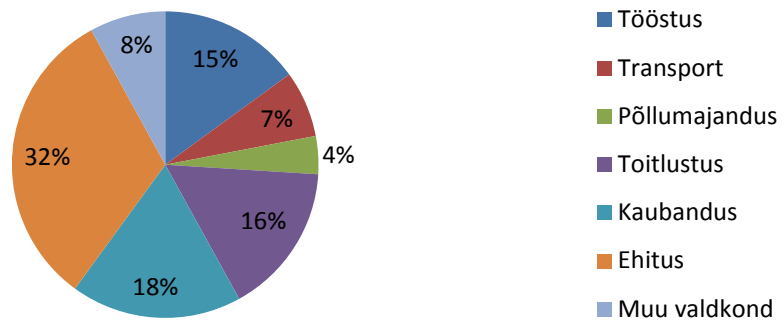

Joonis 1. Vastanute osakaal.

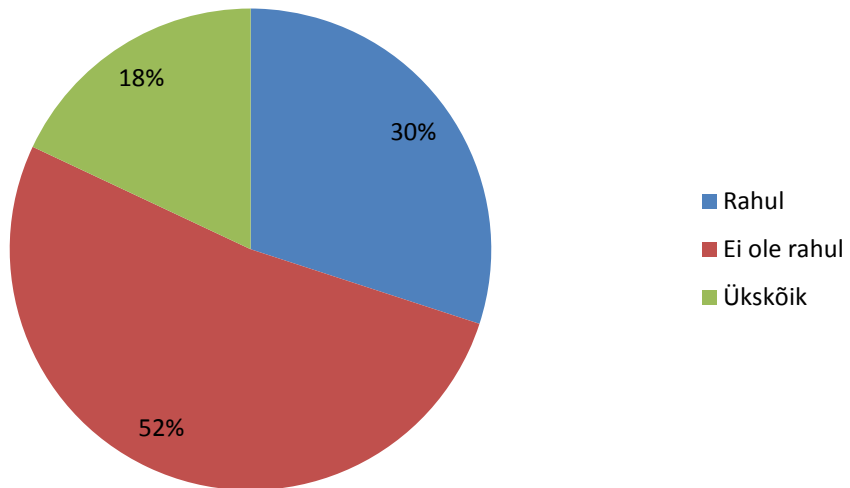

Joonis 2. Legaalse ja illegaalsete kaupade vahel valiku tegemine.

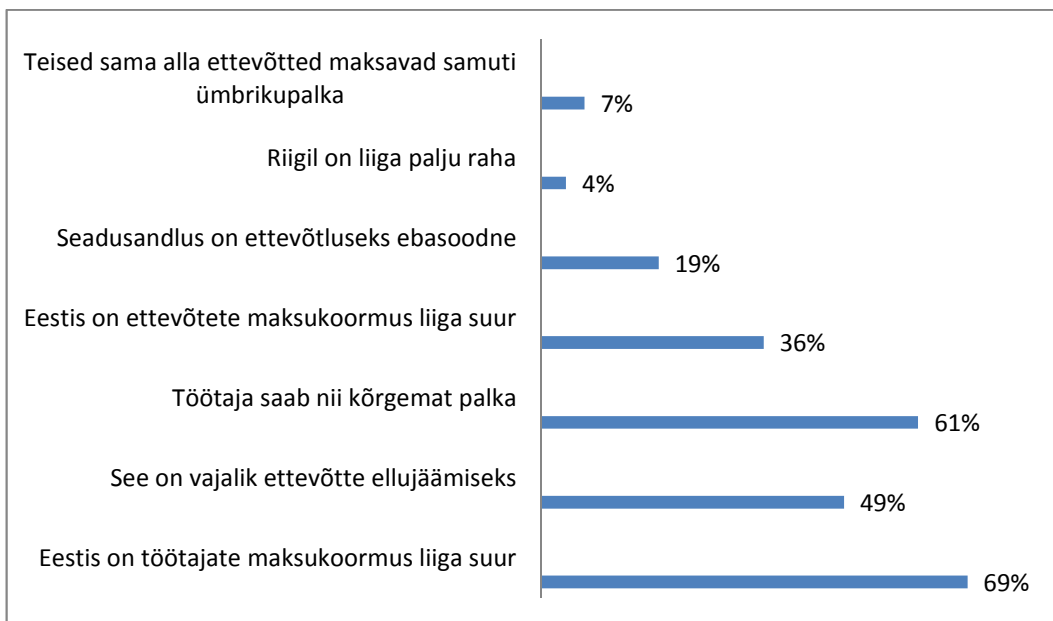
Ümbrikupalka saanute töökohtade valdkondlik jaotus (protsent ümbrikupalga saajatest)

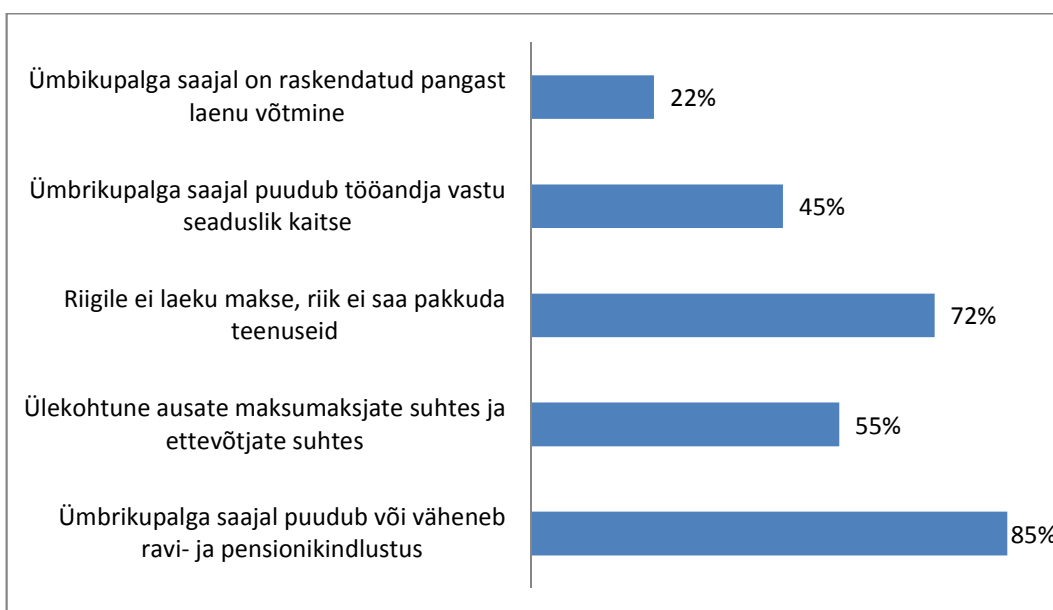
Joonis 3. Ümbrikupalka saanute töökohtade valdkondlik jaotus (protsent ümbrikupalga saajatest).

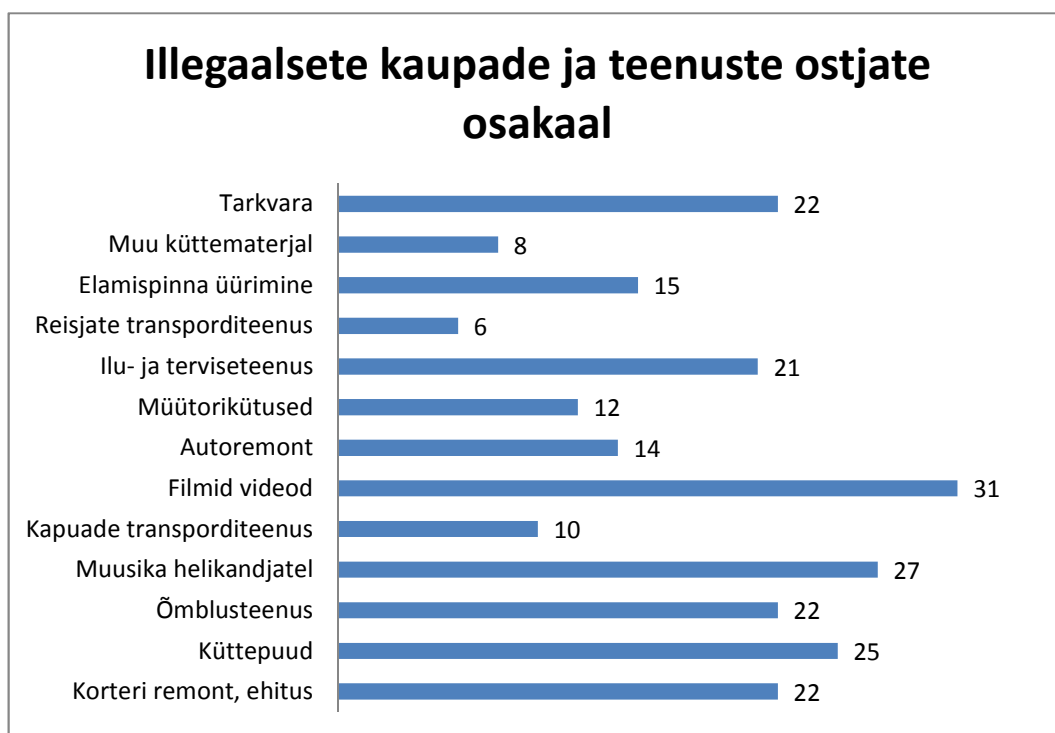
Joonis 4. Kas oled ümbrikupalgaga rahul.

Joonis 5. Ümbrikupalga pooldamise põhjused.

Joonis 6. Ümbrikupalga maksmisega rahulolematu põhjused.

Joonis 7. Illegaalsete kaupade ja teenuste ostjate osakaal.

LISA 2. INTERVJUU KÜSIMUSED EKSPERDIGA TEEMAL „VARIMAJANDUSE VÄHENDAMINE EESTI NÄITEL“

1. Küsimus: Kas Eestis olevad kontrollsüsteemid on varimajanduse üle piisavad?

Vastus: Arvan, et Maksu- ja Tolliameti tegevus tugineb pigem statistikale. Sellele, mida Maksu- ja Tolliamet kogub ja mida kogutakse kriminaal- ja kaitsepolitsei kaudu. Nende teabepõhjal tehakse siis sekkumistegevusi.

2. Küsimus: Kuidas püütakse Euroopa Liidus varimajandust piirata?

Vastus: Arvan, et Euroopa Liit ja Eesti ei erine palju. Riikide vahel toimub rahvusvaheline infovahetus. Näiteks Eesti ja Soome tegid kokkuleppe, et vahetavad infot. Lisaks e-teenusega teevad maksude maksmise n.ö ühtses süsteemis ehk teisisõnu saab vaadata nii Eestit kui ka Soomet.

3. Küsimus: Milline varimajanduse liik Eestis kõige rohkem levinud?

Vastus: Ta suunas mind, et vastuse leian Konjunkturiinstituudi leheküljelt.

4. Küsimus: Mis Euroopa Liidu regioonis esineb varimajandust kõige rohkem?

Vastus: varimajandust kõige rohkem näiteks Saksamaal, kus on kõige korruptiivsemaks osaks Berliini regioon, Itaalias on lõuna-itaalia maakonnad ja Rooma. Eestis esineb varimajandust kõige rohkem Ida-Virumaal.

5. Küsimus: Kuidas on võimalik varimajandust piirata?

Võiks luua varimajanduse vihjetelefoni. Vihjetetelefoni idee seisneb eelkõige ümbrikupalkade osas. Vihjetelefoni kaudu saaks teada, kellele makstakse ümbrikupalka või kellega sõlmitakse töötajale kahjulikke lepinguid (hirmule kaotada töö, sissetulek).